

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СІМЕЙНОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ
ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

Збірник матеріалів
III Всеукраїнської конференції
здобувачів вищої освіти і молодих учених

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Випуск 3
3 листопада 2023 року

Одеса
Видавництво ТОВ «Лерадрук»
2023 рік

Рекомендовано до друку Вченою радою університету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського».

Педагогічний альманах «Актуальні проблеми дошкільної освіти: теорія та практика»: збірник матеріалів III Всеукраїнської конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (3 листопада 2023 року). Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2023. Вип. III. 272 с.

Організаційний комітет:

- Богуш А. М. – дійсний член НАПН України, доктор педагогічних наук, професор (голова);
- Бабчук О. Г. – кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології (заступник голови);
- Кавиліна Г. К. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології (відповідальний секретар);
- Булгакова О.Ю. – доктор психологічних наук, доцент, декан факультету дошкільної педагогіки та психології;
- Левицька М.І. – методист кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології

Матеріали збірника відображають наукові дослідження і їх результати, здобуті в процесі науково-дослідної роботи студентів та молодих науковців, які навчаються у закладах вищої освіти України.

Відповідальність за зміст, точність цитат, прізвищ і представлених даних несе автор.

Г. Тарасенко, Н. Гавриш, Н. Кудикіна, Н. Лисенко, Л. Калмикова, Т. Поніманська та ін; за ред. Г. С. Тарасенко. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2010. 320 с.

6. Шик Л. А. Театралізована діяльність. Художньо-естетичний розвиток дошкільників. Харків: Вид. група «Основа», 2011. 176 с.

7. Я у світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова та ін.; наук. кер. О. Л. Кононко. К.: ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. 488 с.

КУЛЬТУРА ПОВЕДІНКИ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ: ПОНЯТТЯ ТА СКЛАДНИКИ

**Д. пед. наук., проф. О. С. Монке
Магістрантка І. Кушнір**

Культура поведінки, як одна з провідних якостей вихованої особистості є сукупністю сформованих, соціально значущих характеристик людини, її повсякденних вчинків у суспільстві, заснованих на нормах моральності, етики, естетичної культури. Культурна людина знаходить не тільки правильну форму поведінки у певній ситуації, а й уміє орієнтуватися у нових для неї обставинах.

У площині формування культури поведінки особистості надзвичайно важливим є розвиток сигніфікації і прийняття відповідних культурних інструментів (символів, значень, сценаріїв, цілей тощо) людської діяльності, і постановка педагогом дитини «у центр своєї виховної дії як незалежного суб'єкта, відмежованого від інших у своїх реальних здобутках» [11; 1]. Все це є основними викликами виховання і навчання культури поведінки в дошкільному дитинстві.

У сучасній українській та зарубіжній психолого-педагогічній науці проблема виховання культури поведін-

ки особистості розглядається переважно в таких аспектах: теоретико-методологічні засади виховання культури поведінки (С. Анісімов, М. Бердяєв, М. Вебер, В. Малахов, В. Соловійов, В. Франкл); особистісно орієнтований підхід до виховання (І. Бех, А. Богуш, А. Бойко, О. Кононко, В. Кузь, О. Савченко); особливості виховання культури поведінки на різних етапах онтогенетичного розвитку (Ф. Алімов, Л. Артемова, В. Білоусова, О. Богданова, В. Горєва, В. Нечасва, М. Левківський, С. Петеріна, Н. Хамська й інші); розвиток моральних переконань і морально-духовних цінностей (М. Боришевський, М. Губрненко, О. Монке); формування культури взаємин дітей дошкільного й молодшого шкільного віку (Л. Артемова, А. Гончаренко, В. Киричок, Н. Хіміч, О. Яницька); вплив соціальних емоцій на поведінку дітей старшого дошкільного віку (С. Бакуліна, І. Княжева, Ю. Приходько, Т. Шевчук, М. Яновська); виховання культури спілкування дошкільників і молодших школярів (Г. Лаврентьєва, Т. Поніманська, С. Хаджирадєва); естетичні аспекти культурної поведінки (М. Волос, В. Дружинін, І. Зязюн, Л. Масол, Н. Миропольська, А. Федь).

Розглянемо сутність і основні складові культури поведінки, зокрема культури поведінки старших дошкільників.

Так, у педагогічному словнику культура поведінки тлумачиться як дотримання основних вимог і правил соціуму, вміння знаходити правильний тон у спілкуванні з оточуючими [9].

О. Газман, дає наступне визначення цього феномену: «культура поведінки – це необхідний мінімум загальних здібностей людини, її ціннісних уявлень і якостей, без яких неможлива як соціалізація, так і оптимальний розвиток генетично задуманих обдарувань особистості людини» [5, с. 10]. І. Дубровіна розглядає культуру поведінки, як спосіб життя та дій, що відображає сутність особистості людини, особливості її характеру, темпераменту, а також потреби,

погляди, переконання, смаки, звички, бажання [4]. Особливості прояву культури поведінки залежать від різних видів діяльності у соціумі. Соціально прийнятними якостями особистості і вчинками, сформованими в людини як у члена суспільства, визначає культуру поведінки П. Бархатова [2]. Авторка вказує, що ці якості особистості мають бути сформовані у вигляді присвоєння людиною загальнолюдських моральних цінностей, морально-етичних норм поведінки, естетичної культури. І. Курочкіна, С. Петеріна виділяють два аспекти розуміння культури поведінки: моральні вимоги суспільства, закріплені у нормах, принципах та ідеалах; стани, закріплені у суспільстві як соціально прийнятні, і такі що спрямовують, регулюють, контролюють вчинки та дії людей суспільстві [8]. Дослідниці зазначають, що на культуру поведінки впливають два фактори: зовнішній фактор – відповідає за регулювання поведінки та діяльності людини в суспільстві; внутрішній фактор – полягає в особливостях індивідуальних можливостей особистості конкретної людини [8].

Аналіз підходів до визначення культури поведінки різних авторів показав, що всі вищевказані сутнісні характеристики феномену «культура поведінки» не суперечать одна одній, а певним чином доповнюють одна одну. По-перше, культура поведінки виражає моральні вимоги суспільства, які закріплюються в нормах, принципах та еталонах, по-друге – засвоєння положень, які спрямовують, регулюють та контролюють вчинки та дії. У культурі поведінки проявляється єдність зовнішніх факторів, що регулюють діяльність і поведінку, і внутрішніх, що полягають в особливостях індивідуальних можливостей особистості. Правила культури поведінки, освоєні людиною, перетворюються на важливу якість особистості – вихованість, яка передбачає: дотримання правил етикету; дотримання правил спілкування; підтримка загальнолюдських моральних цінностей. Під культурою поведінки ро-

зуміється сукупність корисних суспільству стійких форм повсякденної поведінки в побуті, у спілкуванні, у різних видах діяльності. Культура поведінки означає як дотримання формального етикету, так і нерозривність зв'язку з моральними почуттями і уявленнями.

Культура поведінки дітей старшого дошкільного віку включає три складові: *культура діяльності* – сформоване у дитини вміння стежити за порядком, чистотою того місця, де вона займається якоюсь діяльністю: ігрова, навчальна, трудова; *культура спілкування* – мається на увазі сформоване у дитини вміння поважати оточуючих, враховувати їхню думку та бажання, знання ввічливих правил спілкування з дорослими та однолітками; *культурно-гігієнічні навички* – являють собою сформовані у дитини та закріплені в її поведінці навички охайності, акуратності, вміння тримати в чистоті своє тіло та одяг, необхідність дотримання яких продиктована не лише нормами чистоти, а й нормами людських відносин [8].

Культура діяльності є дотримання старшими дошкільниками основних правил організації та здійснення індивідуальної та спільної діяльності, користування інструментами та матеріалами, дотримання норм співробітництва, відповідальності, організованості. Культура діяльності старшого дошкільника проявляється у його поведінці на заняттях, в іграх, під час виконання трудових доручень та інших занять. Виховувати у дитини культуру діяльності — означає виховувати в неї вміння тримати в порядку місце, де вона грається, трудиться, навчається; звичку доводити до кінця розпочату справу, дбайливо ставитися до книг, речей іграшок. Важливим показником культури діяльності є природний потяг до цікавих, змістовних занять, уміння цінувати час. У старшому дошкільному віці дитина вчиться регулювати свою діяльність та відпочинок. Це є необхідною основою для формування в неї навичок ефективної організації праці. При цілеспрямованому вихованні в дітей з віком виробля-

ються такі звички: бути зайнятим, самостійно організовувати свої справи, здатність займатися тим, чим необхідно, витратити свою енергію на необхідну діяльність.

Культура спілкування є знанням правил спілкування та вміння співвіднести їх з тією чи іншою ситуацією. Культура спілкування дітей старшого дошкільного віку встановлює норми та правила відносин дитини з людьми різного віку в сім'ї, в ЗДО, в громадських місцях. У вихованні культури спілкування передбачається освоєння дитиною культурних норм монологічного та діалогічного мовлення, дотримання вимог мовного етикету, грамотності мови. Культура спілкування передбачає розвиток у дітей старшого дошкільного віку вміння розуміти зовнішній вираз різних емоційних станів людей, з урахуванням почуттів та емоцій, які вони переживають, а потім обрати відповідні способи поведінки та спілкування. обов'язковими якостями культури спілкування є: ввічливість; делікатність; тактовність; товариськість; привітність; доброзичливість [7]. Культура спілкування передбачає виконання дитиною старшого дошкільного віку норм та правил спілкування з дорослими та однолітками, заснованих на повазі та доброзичливості, з використанням відповідного словникового запасу та форм звернення, а також ввічлива поведінка у громадських місцях, у побуті. Культура спілкування дитини старшого дошкільного віку передбачає не тільки вміння діяти необхідним чином, а й утримуватися від недоречних у цій обстановці дій, слів, жестукуляції; культуру мовлення, тобто наявність достатнього запасу слів, вміння говорити лаконічно, зберігаючи спокійний тон [6].

Щодо культурно-гігієнічних навичок, то їх визначають як «виконання будь-якої дії на автоматі, що у цілому регулюється свідомістю, сприяє прояву охайності, чистоти обличчя, рук, тіла, зачіски, одягу, взуття» [10]. Культурно-гігієнічні навички є однією з найважливіших складових

культури поведінки старшого дошкільника. Необхідність охайності, утримання у чистоті обличчя, тіла, зачіски, одягу, взуття обумовлена як вимогами гігієни, а й нормами людських відносин.

Діти старшого дошкільного віку вже повинні розуміти, що у дотриманні культурно-гігієнічних правил проявляється повага до оточуючих, про те, що неохайна людина, яка не вміє стежити за собою, своєю зовнішністю, вчинками, як правило, недбала в будь-якій іншій своїй діяльності. У старшому дошкільному віці у дітей мають бути засвоєні певні навички туалету, навички вмивання, навички одягання та роздягання, навички та правила культури їжі, інакше кажучи, мають бути сформовані стійкі звички культурно-гігієнічних навичок.

Культура поведінки не належить до категорії вроджених чи біологічно успадкованих властивостей, а формується у процесі індивідуального розвитку дітей старшого дошкільного віку, як наслідок навчання та виховання. Появі перерахованих якостей передують період накопичення обов'язкового мінімуму знань про навколишнє предметне та соціальне середовище, розвиток порівняно стійкого емоційного ставлення до матеріальних та моральних цінностей, усвідомлення себе як суб'єкта діяльності та об'єкта впливу. На цій основі можливе формування певних переконань, життєвих позицій людини, спрямованості особистості, її внутрішніх моральних якостей і зовнішнього прояву, тобто культури поведінки.

Отже, зміст культури поведінки дітей старшого дошкільного віку представлено елементарними уявленнями про культурно-гігієнічні навички, про культуру спілкування, про культуру діяльності, а також відповідні їм вміння та навички. Тобто, культура поведінки старшого дошкільника усвідомлюється як сукупність корисних суспільству стійких форм повсякденної поведінки у побуті, спілкуванні, та у різних видах діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Як формувати особистісну зрілість дошкільника. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2020. № 10. С. 4–5.
2. Бархатова П. І. Виховання культури поведінки. *Дошкільне виховання*, 2018. № 11. с. 18–25 с.
3. Гарбар, С. В. Виховання основ культури поведінки дітей старшого дошкільного віку як педагогічна проблема. *Наукові часописи Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 05. Педагогічні науки: реальність та перспективи*. Випуск 75 (Т.1). К., 2020. с. 34-39.
4. Дубровина І. В. Вікова і педагогічна психологія: *Навч. посібник для студ. вищих навч. закладів*. Видавничий Центр «Академія», 2017. 320 с.
5. Газман О.С. Педагогіка свободи: шлях в гуманістичну цивілізацію ХХІ століття. *Нові цінності освіти*. 2018. № 6. с. 10–38 с.
6. Єжкова Н. С. Теоретичні основи дошкільної освіти: навч. посібник. В-во Юрайт, 2018. 183 с.
7. Ковальова М.В. До питання виховання культури поведінки дітей старшого дошкільного віку на заняттях. *Молодий вчений*. 2016. № 7. 39 с.
8. Курочкіна І.Н. Про культуру поведінки і етикет. *Дошкільне виховання*. № 10., 2017. с. 30–34.
9. Новіков О. М. Педагогіка: словник системи основних понять. Видавничий центр ІЄТ, 2017. 268 с.
10. Петеріна С.В. Виховання культури поведінки у дітей дошкільного віку. ІНФРА-М, 2017. 143 с.
11. Bredikyte M., Cole M., Hakkarainen P., Magnus V. Culture and Early Childhood Learning. *Encyclopedia of early childhood development*. Culture, 2023. URL:<https://www.child-encyclopedia.com/pdf/expert/culture/according-experts/culture-and-early-childhood-learning/> (Дата звернення: 09.10.2023).